

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : trykt hos Andreas Seidelin, 1814

Fysiske størrelse | Physical extent:

Mynster, J. P.; ved J.P. Mynster.

Over Lessings Nathan den Vise

52 s.

DK

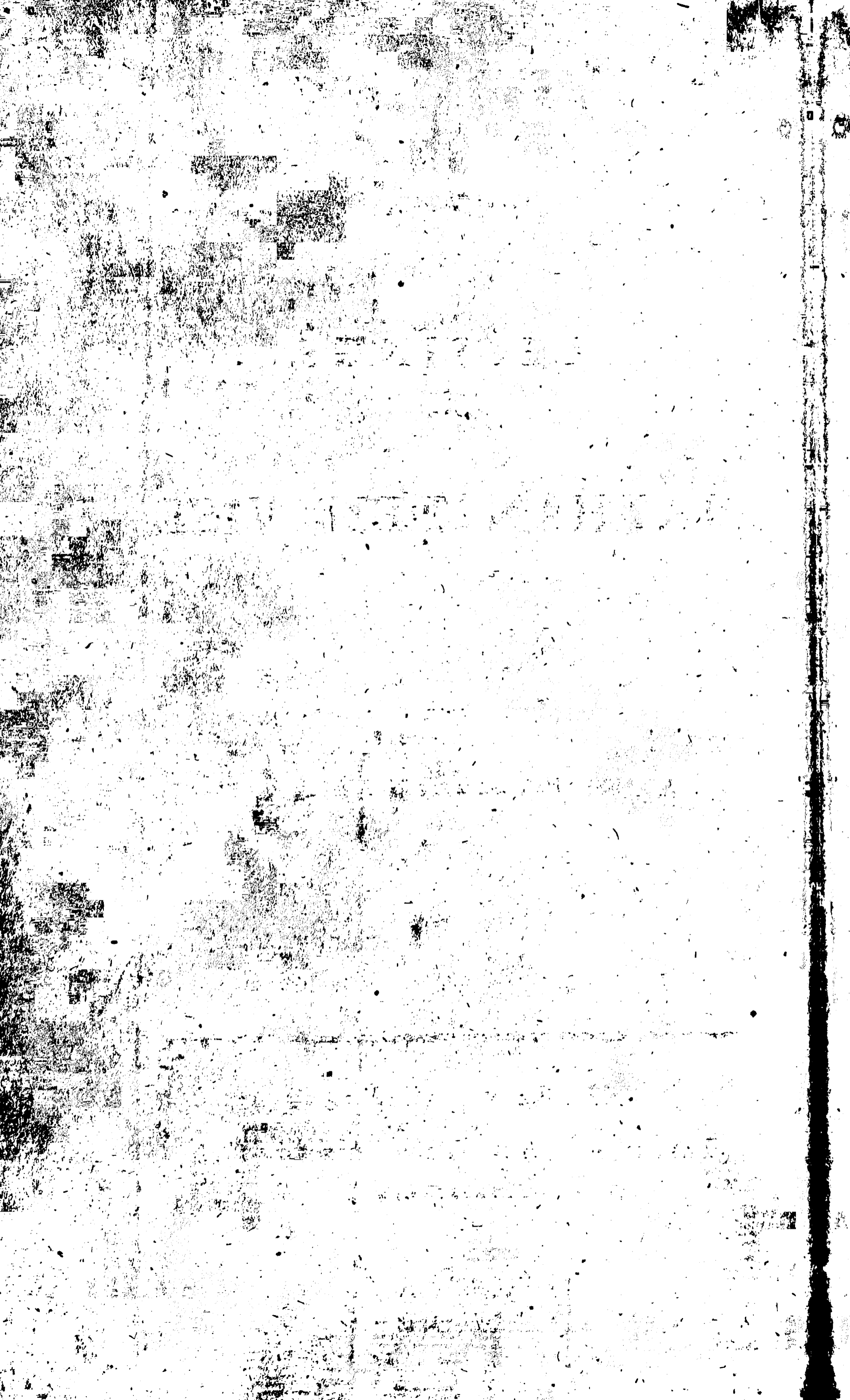
Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

OVER

LESSINGS

NATHAN DEN VISE.

VED

J. P. MYNSTER.

KIÖBENHAVN 1814.

TRYKT HOS ANDREAS SEIDELIN,

STORE KANNIKESTRÆDE No. 46.

1848

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF

1848

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF

Særskildt aftrykt af det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter.

”Det er blevet et næsten almindeligt Lysthaverie,” anmærker Fr. Schlegel (über Lessing. Charakteristiken u. Kritiken. B. I. S. 170), ”ved Leilighed at sige noget Betydende over Lessing.” Naturligviis træder Ingen frem for at sige Noget, som han selv anseer for Ubetydende eller Ubetydeligt; og ligesaa naturligviis maatte Lessings Navn giennem flere Decennier ofte forekomme paa deres Blade, som skreve for Öieblikkets Tarv. Lessing, skiöndt jeg ikke med den anförte Forfatter (S. 171) vilde kalde ham en revolutionær Aand, og

ikke troer, at nogen Omvæltning er gaaet ud fra ham, levede i revolutionære Tider, og udmærkede sit Liv paa en saadan Maade deri, at man vel maatte ønske alle slige Tider mange saadanne Kæmpere. Hvilket Partie skulde ikke glæde sig ved at tælle Lessing blandt Sine? Men denne Glæde undte han intet ganske eller længe. Kunne vi end ikke i den egentligste Betydning tillægge ham den Berømmelse, som Kant tillægger Hume, at han syntes skabt for Dømmekraftens Ligevægt; streed han end ikke altid som fra Midten mod alle Overdrivelser, traadte han end undertiden nogle Skridt hen til den ene Side, og ikke altid til den samme: da syntes han dog, og tildeels just derved, ligesom skabt til at frembringe Ligevægt i Andres Domme. Thi det Partie, der tiltog sig, eller fik utilbørlig Overmagt, kunde stedse være vis paa, at han lagde sin Kraft i den stigende Skaal — og hvilken Kraft! Udrustet med mangfoldig Lærdøm, og stedse rede til at udvide den, interesserende sig for alle Kundskabens Grene, altid virksom, uforfærdet, vidste han stedse at sende den forstandige Tales skarpeste Pile mod sine Modstanderes svageste Sider, hvilket det rolige, faste Blik

strax opdagede. Og da Striden for det Meste gieldte saadanne Gienstande, der allerede selsatte de fleste dannede Mennesker, da hans klare Foredrag stedse satte Flere istand til at dømme derom, maatte hans Skrivters Virkning være stor og almindelig; og saa længe den samme Giering brusede fort, maatte man ogsaa vedblive at laane Vaaben hos ham, saavel til Angreb som Forsvar. Ja, da saamangen Striid, hvori han kæmpede, aldrig ganske vil bilægges, da han aldrig førte den blot indviklet i Öieblikket, men af en ærlig og fri, for Sandhed og Ret varm Siels Dybde, vil der være Tale om Lessing, saalænge videnskabelige Fortienester formaae at give et hæderligt Navn Udödelighed.

Det er mærkværdigt, at vi saa ofte finde Lessing mod Strömmen, til hvor forskiellige Sider den end bevægede sig under hans lange Virksomhed. Det er mærkværdigt, siger jeg; thi Ingen vil her tænke paa det, vi saa ofte maae see, tomme Hoveders og kolde Hierters Spotten over det Agtværdige, der omsider vinder Agtelse ogsaa i Mængden, saalidt som paa Misundelsens eller Særhedens foragtelige Adfærd. Det var den selvstændige Mands Væm-

melse over Eftersnakkerne, over dem, hvis forfængelige Digten og Tragten, hvis Roes selv nedværdigede det Gode, som de hyldede. Der synes kun at have manglet Anledning, for at den hamburgiske Dramaturgies Forfatter havde vendt sine Vaaben mod den Smag, som blev herskende i Skuespillet, som vel ikke var hans, men hvis Vei han selv havde banet; thi han klager, at han "virkelig løb Fare for at blive ærgerlig over det theatralske Uvæsen og at binde an med Goethe, trods hans Genie" (Lessings sämmtliche Schriften Th. 30. S. 329). Men her ligger det os kun nær at kaste et Blik paa hans theologiske Banes — ikke Vaccillationer, men snarere elliptiske Omsvingninger.

I Lessings tidligere Dage, da man i Tydskland med en vis sukkende Beundring studsede over, hvorledes den samme franske Esprit kunde frembringe saadanne Mestestykker, som de Tragoedier, man kappedes om at oversætte, og saadanne Uhyrer, som de letsindige Skrivter over Religionen, hvilke man kun vaerligen turde angribe, for ikke at giöre dem endnu bekiendtere: vare Lessings Fölelser ganske forskiellige, og en stærkere

Modsatning mod den da herskende Mening kan man neppe tænke sig, end den, der er indeholdt i hiint Gravskrivt over Voltaire, som Lessing vel har skrevet senere, men hvori han har udtrykt meget gamle Tanker:

Der liebe Gott verzeih aus Gnade
Ihm seine Henriade,
Und seine Trauerspiele,
Und seiner Verschen viele:
Denn was er sonst ans Licht gebracht,
Das hat er ziemlich gut gemacht.

(Th. 2. S. 185).

Men da efterhaanden det franske heroiske Sör-
gespil var overvundet i Tydskland, og derimod
det franske religiöse Lystspil begyndte at opfø-
res, indigneredes Lessing over den höiberömte
berlinske Frihed i at tænke og skrive, "som
ene og alene reducerede sig til den Frihed, at
bringe saa mange Sottiser til Torvs imod Re-
ligionen, som man vilde; en Frihed — föiede
han til — som en ærekier Mand snart maa
skamme sig ved at benytte" (Th. 27. S. 256);
og han begyndte at frygte, "at han, i det
han havde bortkastet visse Fordomme, havde
bortkastet lidt vel Meget, som han vilde komme
til at hente tilbage" (Th. 28. S. 329). Endnu

mere oprörtes han over dem, som i en modbydelig Blanding vilde forene det Nye og det Gamle, i det de bortkastede hiints Vittighed og dettes Grundighed, og af begges Forfegtere kun lærte det Sletteste, deres Hovmod. Lessing havde altid med Agtelse og en vis Kierlighed betragtet det gamle theologiske System; uden at antage det, erklærede han dog, "at han ingen Ting vidste i Verden, hvorpaa den menneskelige Skarpsindighed mere havde viist og övet sig"; og nu böd man ham "et Flikværk af Stympere og Halvphilosopher" (Th. 3. S. 287), "en fornuftig Christendom, som vist nok endnu var meget mere, end naturlig Religion: kun Skade, at man ikke egentlig vidste, hverken hvor Fornuften, eller hvor Christendommen var at finde deri" (Th. 5 S. 14) Han havde, tildeels veiledet af Leibnitz, erkiendt adskillige af Christendommens væsentligste Sandheder dybt grundede i Fornuften, og dem vilde man nu udslette baade af Fornuft og Christendom; han havde aldrig været, blev aldrig en Modstander af positiv Religion som saadan, han fölte vel, hvor tom Verden blev uden den, han erkiendte deri et af de vigtigste Midler til Menneskeslægstens Opdra-

gelse, og derfor vilde han ogsaa bidrage Sit til, at Saltet ikke skulde miste sin Kraft.

Naar en Mand omsider fremstiller Resultatet af sin Kundskab og Tænkning i et Værk, fuldendt, saavidt menneskelige Værker kunne kaldes saa, da bebreider man ham med Rette enhver Uovereensstemmelse med sig selv, enhver betydelig Vaklen. Men hvo vilde fordre, at en saadan Meddelelse skulde være den eneste Tanke-Vexel mellem Mennesker, endog formedelst Skrivt og Prent? Og naar Ingen fordrer eller venter, endog af den forstandigste, sindigste Mand, at han i Samtalen Intet udsiger, uden det, han tilfulde har betænkt, hvorum han nöie har bestemt sin Overbeviisning, og som han aldrig vil behöve at modsig: hvo vilde da fordre det af Lessing, selv i hans Skrivter? Thi hans Virksomhed som Forfatter var for en stor Deel en Samtale med Tydsklands læsende Mængde; han skrev om det, hvorum der da taledes, og vilde skrive, medens man endnu taledes derom, og lod det sielden beroe ved den förste Fremstillelse af sin Mening. Undertiden henledede han vel og ligesom denne offentlige Samtale til de Gienstande, hvorum han fölte Drivt at tale og

höre. Saaledes ved Udgaven af de bekiendte Fragmenter. De indeholdt ikke Lessings egen Mening; det var ingenlunde hans Hensigt dermed at nedbryde den christelige Religion, hvortil han sikkert ogsaa indsaae, at de kun vare lidet skikkede; men til at dæmpe visse Forsvareres fornemme Tone, til at vække begge Partier og bringe dem til virkelig at vende deres Vaaben mod hverandre og ikke at slaae i Luften, dertil fandt han dem tjenlige, og dertil brugte han dem. Theologernes første Taushed bestyrkede ham i den gode Mening, han altid havde havt om dem; med den tilbørlige Forsigtighed kan man for dem skrive, hvad man vil" (Th. 30. S. 399). Han mærkede snart, at han havde forregnet sig; og da han fandt, at de endnu havde Villie og tildeels Magt til at anvende Forfølgelse istedet for Grunde, var han ogsaa strax rede, ikke blot til at forsvare sig selv, men til at ydmyge de Overmodige.

I det han var sysselsat med denne Striid, besögte Musen ham; hans Manddoms fulde, alvorlige Kraft formælede sig ligesom med hans Ungdoms tidlige Tilböielighed, den dramatiske Digtekunst, og Frugten blev: Nathan den Vise

— et forunderligt Barn, som interesserer Venner og Fiender, som arvede Modstandere nok fra sin Fader, selv heller ikke syntes at frygte for at skaffe sig dem, og som dog aldrig er blevet egentlig forfulgt og forhadet. Hvo betragter ikke endnu den mærkværdige Frembringelse med Forundring? Den synes strax saa polemisk, og dog er Fredens Mildhed udbredt derover; det Enkelte synes mangen Gang saa overfladeligt, og det Hele bevæger dog saa dybt; Yttringerne synes mangen Gang saa skieve, og mangen Gang saa træffende, at den eftertænksomme Læser ofte tvivlsom spørger sig, naar det kun er de handlende Personer, der tale, og naar Forfatteren selv, og ved Slutningen af den underholdende Læsning føler det klarere, at man har villet lære ham Noget, end hvad det var, han skulde lære.

Denne Stykkets umiskiendelige Bestemmelse til et Læredigt, endog til et Indlæg i en theologisk Stridighed, kunde gjøre det tvivlsomt, om man tør ansee og bedømme det som et Drama, om man deri tør vente at finde den æsthetiske, og ikke blot den polemiske Kunsts Fordringer opfyldte. Men Stykket var allerede udkastet mange Aar tilforn (Th. 30. S. 455),

det skulde allerede tre Aar tidligere have været fuldendt og trykt (S. 471); det var altsaa ikke den nærværende Striid, der begeistrede Lessing til dets Opfindelse, kun i det Höieste ved dets sidste Udarbeidelse; Stykkets væsentlige Indhold var til og interesserede Digteren inden denne Stridighed, han havde ventet at interessere Læsere dermed, för denne Stridighed var til, og man dömmet sikkert eensidigt om Lessings Hensigt, naar man kun anseer Nathan for "en Fortsættelse af Anti-Götze, Nummer Tolv," (über Lessing S. 206), ligesom sikkert selv den ivrigste Beundrer af Lessings Polemik vil finde, at der her viikes anderledes paa ham, ikke blot polemisk, men poetisk.

Man har med Rette bemærket, at Personernes Gruppering om en berömt historisk Charakter, at Korstogene i Baggrunden, Skuepladsen i Jerusalem, de forskiellige Nationers og Religions-Forvandedes Sammentræffen paa denne österlandske Grund, giver det Hele et romantisk Anströg (A. W. Schlegel üb. dram. Kunst u. Literatur Th. 2. Abth. 2. S. 392). Hvor sandt dette er, vil den bedst föle, der læste dette Digt i sin Barndom, og endnu ikke modnet til at fatte dets egentlige Betydning,

dog giemte Erindringen af Tempelherren under Jerusalems Palmer, af Klosteret, det underlige Forenings-Punkt for Patriarchens Hovmod og Eremitens fromme Eenfoldighed, af Udsigten til Ganges' frie Bredder, og af den seierrige, ödsle Sultans Pragt der, hvor det Lifligste, der tidlig sysselsatte Phantasien, er bevaret uforglemmeligt. Men denne Sammenstilling er ogsaa Fabelens störste poetiske Fortieneste. Ikke fordi Begivenhederne ere saa selsomme, thi Tempelherren siger med Rette, at det Land, hvor Handlingen foregaaer, er det Underfuldes Land —

kan det heller

Vel være andet? Hele Verden trænger

Jo her sig sammen.

(Act. 3. Sc. 10.) *)

Paa denne Tiid og dette Sted undrer man sig ikke over, at Tildragelserne blandes usædvanligt. Snarere finder man dem trivielle; thi hvad der i den virkelige Verden kun samler sig sielden, og derfor mærkværdigt, naar det skeer, dette have Digterne for saa let Kiøb, at

*) Stederne anføres for det Meste efter Prof. Rahbeks Oversættelse.

Læseren ved det første Vink opfinder det efter dem. Saaledes vække disse Tildragelser, efterat man er skuffet i sin første Forventning om Recha og Tempelherren, kun liden Deeltagelse, de vinde sig uden betydelige Forviklinger den snart forudseete Opløsning imøde; og hvor forstandigt de end ere anordnede til en anden Hensigt, nemlig til at bringe Personerne i den Berørelse, hvori de skulle bringes, erkiender man dog let, at de ikke ere det Først-opfundne eller Væsentlige, at det ikke er for deres Fremstilling, Stykket blev til.

Men ligesom man vel tillader en Digter at fremstille en interessant Handling, uden altid at fordre, at de Handlende ogsaa udenfor denne Situation skulde fortjene særdeles Opmærksomhed, saaledes ogsaa omvendt. Charaktererne ere her det Vigtigste; men hvorturde sige dette som en Daddel? Thi naar den Digter henriver os, der opfinder nye, uventede Begivenheder, og i dem fremstiller samlet, hvad Skiebnen ellers adspreder giennem lange Tider og i forskellige Menneskers Liv: da fortjener den ikke mindre Priis, er ikke mindre Digter, der ligesom skaber nye Mennesker, og forstaaer i faa Timer at lade det blive tilsyne,

som flere Aar ellers udvikle enkelt. Fra denne Side betragtet har ogsaa dette Stykkes Fabel Nyhed og stor Fortieneste. Det underholder os maaskee ei meget, at Sultanen finder sin Brodersön, og denne sin Söster; men de mærkværdige Forhold, hvori de mærkværdige Mennesker komme med hverandre, hvori de faae Leilighed til at yttre deres Tænkemaade saa klart og frit, underholder os desto mere.

Det er virkelig en ny Verden, Digteren her aabner os, og hvori Phantasien neppe för har bevæget sig. Paa denne Grund, under disse Omgivelser ventede man vel snarest at see Mennesker fremtræde, som med dristig Higen efter Eventyr kæmpede for Religion eller Ære; men hermed finder man disse næsten ikke sysselsatte. Ogsaa Elskov spiller her en ganske underordnet Rolle; de Handlende have næsten ikke et Fædreland, i det Mindste föler kun den eneste Daja derfor. Saaledes har Digteren her opgivet det, som pleier at bevæge Sindet stærkest og dybest, at bringe Liv i de Handlende, og at vække Deeltagelse hos Tilskuerne. Hvad havde han da tilbage? Egentlig er Æmnet for dette Drama, hvad der pleier at være lange, keedsommelige, i Sprog

og Aand prosaiske Værkers Indhold, hvad man pleier at kalde Menneskehedens almindelige Interesse, men som ogsaa pleier at være noget saa almindeligt, saa form- og livløst, at det Ingen interesserer; som, bedre behandlet, dog kun synes at kunne sysselsætte de Forstandiges Tænkning, men ikke Digterens eller Tilskuerens Phantasie. "Hvo har selv lært dig at giøre Forstanden romantisk?" har en Digter senere tilraabt Lessing; og det er vist nok beundringsværdigt, hvorledes dette er lykket ham. Han har med sielden Kunst vidst at berøre de ellers stærkeste Motiver for Menneskenes Handlinger, men at føre dem hen til den lavere Sphære, hvor de lede sædvanlige Mennesker i Blinde; han har vidst at fremstille det som noget Höiere at være befriet derfra; denne Sielens Frihed fra de sædvanlige Fordomme har han vidst at skildre i mange Nuancer, i bestemte Charakterer; til at sætte disse i Bevægelse og Handling har han valgt den mildeste af alle Følelser, den faderlige Kierlighed, ikke blot som Naturen ved den næsten instinctmæssig sammenknytter Forældre og Børn, men som den ytrer sig i den Velvillie, hvormed de Ældre og Mægtigere

böie deres Hierter til Ungdommen, der betroer sig til dem. Hvor stærkt derfor endog Personerne afficeres, er dog dette Dramas egentlige Charakter Ro; og just dette er det Tiltrækkende, det Poetiske deri. Medens den vide Verden bruser i religiöse Bevægelser, hvor Lidenskaberne ingen Afgiörelse tillade uden Sværdets, mödes nogle Mennesker, som have oplöftet sig over alt dette, hvis Sind er roligt midt i Forvirringen, og som derfor have Sindighed til at lede deres egne Handler til en fredelig Udgang, hvilken Lidenskaberne snart vilde gjort umulig. Deres Stands, deres Folks, deres Religions Fordomme have de Fleste af dem afkastet, skiöndt Hver næsteu paa sin egen Maade; saasnart de derfor have truffet hverandre, ere komne til at forklare sig for hverandre, maae de föle at de höre sammen; hvis endog Enhver af dem bliver paa sin Plads, danne de dog et eget Broderskab mellem den fordomsfulde Mængde, og dette aabne Frimurerie er ligesom Stykkets Grundtone.

Af de Optrædende höre kun To endnu til Mængden. Af disse er den Ene, Patriarchen, ingen Ziir for Stykket. Det var maa-

skee efter Lessings Hensigt nödvendigt, at den geistlige Hovmod maatte træde frem i den plumpeste Troes Maske, men derfor var det ikke nödvendigt, at den Person, hvori dette skulde vises, i alle Henseender skulde være saa plump, saa forladt endog af den Snedighed, der pleier at tiene saadanne Mennesker istedet for alle övrige Fortrin, som vi her finde Patriarchen. Han er snarere en Carricatur, end en Charakter, og er ligesaa lidet paa sin Plads i Digtet, som et saadant Menneske i Virkeligheden vilde kunnet naae og vedligeholde en saadan Plads under saadanne Omstændigheder.

Desto ypperligere er den Anden af hine Tvende tegnet. Daja er en af de Personer, der i det virkelige Liv ofte ere ligesaa nödvendige som besværlige, over hvis gode Egenskaber man nödes til at taale de onde, men hvilke der udfordres en Nathans hele Fasthed og Godmodighed for nogenledes at styre. Hendes snevre Hoved og Hierte betager selv hendes Tilhængelighed til Religion og Fædreland det Elskværdige, og kun hendes Sands for huuslig Orden fortjener at agtes, kun hendes Hengivenhed for Nathan og Recha at elskes. Med

hvor liden Forstand hun end yttreer denne, er den dog saaledes hævet frem, at man tilgiver hende, hvad der hos en Anden vilde synes Utaknemlighed; et let Anströg af Komiskhed giver hendes Fremtræden noget Liv, uden dog at skade Stykkets övrige Tone; og den hele Maade, hvorpaa hun er behandlet, fortæner at anprises som et Mönster paa, hvorledes en Digter bör fremstille nödvendige subordnede Personer saaledes, at de underholde Tilskuerne, uden dog at afdrage Opmærksomheden fra Hovedpersonerne.

Til disse vilde jeg endnu ikke regne Tempelherren og Recha, thi hvorvel Handlingen fornemmelig angaaer dem, ere de dog ikke de egentlig Handlende, i det Mindste ikke de, som det var Digterens förste Hensigt at fremstille. Tempelherren er blandt de Mange, som her have lösrevet sig fra positiv Religion, den egentligste Indifferentist, fordi Intet har ret Vigtighed for ham. Hans Talenter ere mere uddannede, end hans Charakter; Lidskab og Trods före ham ofte nok nær hen paa Grændserne af det Slette; han handler med Mod og Fyrighed, men disse ere hos ham mindre Yttringer af sindig Kraft, end af Foragt

næsten for Alt, baade for Skiebner og Menne-
sker. Hans Kierlighed er vel heftig, men
neppe dyb; han udtaler den vel i prægtige Ord
i den Monolog:

Her Offerdyret staaer udmattet stille

(Act. 3. Sc. 8.)

men skiönt hans Fölelse bruser, saa længe
Strømmen varer, synes denne ikke at rinde af
utømmeligt Væld. Hans bedste Egenskab er,
vel den frie Oprigtighed, som Lidenskaben
undertiden fordunkler, men ikke fordærver,
og hvorved han er værdig at optages i de Övri-
ges Selskab.

Det er maaskee Recha, der mest har for-
anlediget den ubillige Beskyldning, at i dette
Stykke de maadligste Fordringer om Conse-
quents i Charaktererne ofte nok fornærmes og
sluffes (üb. Lessing S. 202.); dog skiønner jeg
ikke rettere, end at ogsaa denne Charakter i
det Hele er sammenhængende, hvis det endog
her er hændt Lessing, hvad næsten hændes
alle dramatiske Digtere, undertiden selv at
træde frem istedet for den Person, hvem Or-
dene ere lagte i Munden. Recha er et uskyl-
digt, aabent, levende og kierligt Væsen; som
et saadant har Nathan sögt at udvikle og ved-

Igeholde hende. Han har ogsaa lært hende adskilligt Andet, og det lader sig ikke negte, at hun undertiden anbringer sin Viisdom som et klogt Barn, der er glad ved at lade den høre. Saaledes synes hun i Scenen med Sittah næsten ligesaa forfængelig af ingen Böger at have læst, som Andre af deres Læsning, og taler meget forstandigt om:

den kolde

Boglærdom, som ikkun med döde Tegn

Indpræger sig i Hiernen;

(Act. 5. Sc. 6).

saaledes anmærker hun meget dybsindigt for Daja, at

Hengivenhed i Gud aldeles ei beroer

paa vores Dröm om Gud.

(Act. 3. Sc. 1).

Men hvis man end ikke ret billiger disse Sententser, hvis man end vilde finde Kecha elskværdigere uden dem, strider det dog slet ikke mod hendes Charakter, at hun yttre dem. Naar Opdragerne afvige fra de sædvanlige Midler og Maader, mene de Opdragne ofte derved at være blevne klogere, end deres Jævnlige, skiönt denne Mening undertiden er den eneste Virkning af hiin Afvigelse, som ikke forandrer deres Natur, og hvis Spor for det Meste snart

igien udslettes ved Livets sædvanlige Gang. Saaledes vil den abstracte Underviisning — thi saadan har den været, hvorvel Nathan synes at have lagt an paa det Modsatte — der har oplyst Rechas Forstand, neppe have dannet den for stedse; den er et Frökorn, faldet paa en Bund, der ikke skikker sig for den. Man seer let, at de almindelige Sætninger kun have heftet sig löst og yderligt; derfor ere de hende vel ved Haanden, og hun kan lege med den, naar Livet er hende let som en Leeg; hun bruger dem til Modsætning mod Daja, naar denne keder hende ved sine Overtalelser, og forarger hende ved sine sneverhiertede Forestillinger. Men naar Livets Ro afbrydes, naar Hiertet bevæges dybere, da forlade hine Sætninger hende; fordi de egentlig kun ere Modsætninger, yttrede paa Kriig mod andre Forestillinger, give de hende intet Bestemt og Fast, som hun kunde holde sig til; fordi de gaae i det Almindelige og Abstracte, give de hende intet Levende og Fuldt, som kunde tilfredsstille det længselfulde Hierte, og derfor maa hun selv söge at opfinde sig noget Saadant — hun sværmer. Hvor ofte dette ogsaa ellers er Anledning til Sværmerie, hvorledes derfor de kolde

Lærdomme af en almindelig Fornufts-Religion hvormed man just mener at dæmpe Sværmerie, saa let give de varmeste, ömmeste Hierter til Priis derfor, ville vi her kun i Forbigaaende bemærke. Rechas Charakter tillader at haabe, at hun kan blive frelst derfra, men hendes religiöse Tænkemaade vil i Tiden sikkert ikke blive, hvad den nu er. Hun er intet selvstændigt Væsen, men med alle sine Kræfter vil hun stedse som en Vedbende slynge sig om enhver fast Stamme, der staaer hende nær. Saaledes hænger hun nu ved Nathan, og saa længe hans Kierlighed fylder det ömme Hierte, saa længe hans Kraft betrygger den Svage, ere ogsaa de udenad lærte Maximer hende tilstrækkelige; men de vakle alle, saasnart hun skal styre sig selv, og det er af sit Inderste, hun udsiger den Begiering:

Fader, lad Eders Recha aldrig meer

Alene.

(Act. 1. Sc. 2).

Saaledes vil hun snart slutte sig til en Elsker; men hvis denne ikke har Nathans Grundsætninger, eller hvis han er koldere eller svagere, end at han kan være hende Alt, hvis hun nogensinde kommer til at staae alene, da ville uden Tvivl Dajas Formaninger opstaae igien i

en anden Skikkelse, og let seire over den Underviisning, der ikke er bleven hende kier ved sit Indhold, men kun ved den, af hvem hun modtog den. Jeg troer vel ikke, at Lessing har tænkt sig alt dette tydeligt, i det han anlagde Recha; men ogsaa Digteren ledes ofte rigtigere ved sin Instinct, end ved sin Indsigt.

Roligere og mere uddannet er Sittah, en elskværdig Fyrstinde, men hvis første Blomstringstiid synes at hælde; derfor ere de søsterlige, endog paa en vis Maade de moderlige Følelser mere udviklede hos hende; hun betragter Tingene omkring sig nøiere, og bedømmer dem forstandigere; hun er stormodig som, endog egentlig ædlere end hendes Broder, og dog tildeels bitterere, end nogen af Stykkets øvrige höiere Personer. En skiön Dröm er forstyrret for hende, og skiönt hun

Strax loe ad denne skiönne Dröm,

(Act. 2. Sc. 1).

har hun dog glædet sig ved den, uden Tvivl lönligen fundet den muelig; dens Virkelighed vilde have opfyldt hendes kiereste Önsker saa skiönt, dens Forstyrrelse afbryder dem saa ubehageligt, gör dem maaskee for hendes hele Liv til blotte Önsker, saa man ikke kan undres,

at hun er forbittret mod dem, som ikke vilde modtage et saa hæderligt Forlig, især da hun ingen Aarsag seer, uden Fordom og Fanaisme.

Man har bemærket, at Tonen i dette Drama kun er lidet orientalsk og heroisk, (üb. Lessing S. 212) og det er vist, at dersom det ikke var affattet i Vers, og dersom Scenen ikke var hensat paa en saa romantisk Grund, vilde Personerne, hvis Charakterer for det Meste ere ganske borgerlige, neppe beholdt den Værdighed, der sømmer dem. Hvad det i Særdelshed angaaer, at "Kongen her undertiden ikke taler ædelt," da strider dette maaskee mere mod den Forestilling om Saladin, vi efter Historien danne os, end mod den Saladin, Digteren har viist os, som kun har lidt af Konge og Helt. Denne er forfængelig og sløv, derfor næsten uden Forudseenhed og Anger; hverken Glæde eller Sorg föler han dybt; og naar han undertiden synes tilbøielig til at hevne Fornærmelser strengt, da er det mindre i Lidenskab, han gör det, end med ligegyldig Föleslöshed. Hans Gavmildhed indtager os ikke meget til hans Fordeel, thi Enhver siger med Alhafi:

Det var da ikke Giekkerie,
 I hundredtusindviis at trykke, plyndre,
 Udsue, pine, myrde Mennesker,
 Og ville synes Ven mod Enkelte?

(Act. 1. Sc. 3).

Hans letsindige Omgang med Penge er kun lidet höimodig, thi hvis "han neppe værdiger at nævne dem, hvis de synes ham saa overflödige, naar han har dem," da "synes de ham ligesaa uundværlige, naar han ikke har dem." Dog kan man ikke negte ham Træk af fyrstelig Mildhed og af mandig Ro, og især er han elskværdig ved sin inderlige Hengivenhed for Sittah, og sin levende dybe Erindring af Assad.

Det er et skiönt Træk af Billighed, at i det Digteren saaledes har fremstillet adskillige Mennesker, som have afkastet de sædvanlige Meningers Tvang, uden dog at være blevne meget uafhængigere af Skiebner og Omstændigheder, end Andre, har han ladet Een af dem, i hvilke han vilde vise Hiertets indre Frihed, være indviklet i de sædvanlige Fordomme, have bundet sin Tanke under et Aag, hvorfra dog hans Villie vinder sig lös, saasnart det gielder om at handle. Klosterbroderen er i sig

selv ikke saa svag i Forstand, som han undertiden synes; men mod Tankens Tvivl finder han kun Ro ved selv at underkaste sig Kirkens Myndighed, uden at tiltage sig at dömmе dem i den eller dem udenfor den; ligesom han mod Livets Forvirringer, hvilke han ikke har Kraft til at overvinde, kun finder Tilflugt i from Eensomhed. Hans Livs stille Gang har Skieb-
 nen for en kort Tiid afbrudt, men saa besværlig endog denne Afbrydelse er ham, vil han dog ogsaa deri prise Forsynets milde Förelse, som kaldte ham hen at hielpe til at fuldende, hvad han var sendt til at begynde. Snart vil Patriarchen maatte föie hans Önske, og unde ham at forlade Klosterets skumle Mure med den tvetydige Virksomhed, hvortil han nu idelig opfordres; og naar han finder en rolig Celle paa Tabor, vil han der bede for Venner og Fiender, vederqvæge den trætte Vandrer, saa vidt hans ringe Leilighed formaaer, tröste, tiene, hielpe Enhver, der vender sig til ham i hans Eensomhed, og lægger Nogen igien et hielpelöst Barn i hans Haand, da vil han ogsaa bringe det, hvorhen han skal, om det end var ad en anden Vei, end den, hans Foresatte vilde vise ham.

Hvad vil derimod Alhafi udrette ved Ganges? Jeg tænker, Mindre, skiöndt han synes istand til Mere. Hans klare Forstand, der snart giennemskuer Tingenes udvortes Forhold, hans Villie, stærk ved at have brudt Sædvanens og Undseelsens Baand, give ham noget Imponerende, som dog tildeels forsvinder ved nöiere Bekiendtskab, thi hans Sarcasmer ere dog ikke Viisdom, og hans Trods mod alle Indskrænkninger ikke Dyd. Man har med Rette gienkiendt Cynikernes Sindelag i hans, og ligesom Alhafi's Optrædelse her bringer meget Liv i Dramet, saaledes nytter Cynismen i Virkeligheden til en Modsætning mod det Sædvanlige, og til at vedligeholde Fölelsen af den Frihed, som Enhver kan bevare mod al Omstændighedernes Magt. Men vist nok er det lettere, som hovmodigere, at finde Giekkerie i alle menneskelige Foretagender, end at erkiende det Gode mellem det Onde; lettere, som egenkierligere, at sönderrive alle Forviklinger, end at lede dem til en mild Opläsning; og hvo der strax forlader sit Sted, naar dets Pligter blive vanskelige, undgaaer vel det Uværdige, hvoröm han anmodes, men handler derfor ikke altid værdigt. Dog

slaaer her i Dervischens Bryst under den haarde
Skal et menneskeligt Hierte, og neppe vil han
heller længe blive i Ro ved Ganges' Bredder,
han vil snart igien i eet eller andet

Giekkerie opspore

Den gode Side, og for dennes Skyld

Selv tage Deel deri;

(Act. 1. Sc. 3.)

indtil det snart atter bliver ham besværligt, og
han paa ny løber bort derfra.

Meget Mere end denne Uafhængigheds-
Drift er Nathans Frihed nær, i hvilken Les-
sing har fremstillet noget langt Bedre, end en-
hver Cynismus, nemlig en patriarchalsk Cha-
rakteers Adel. Modsat Saladin, kan Nathan
undvære, og veed dog at erhverve; han kan
oplöfte sig over Tingene, i det han bruger
dem, istedet for at Alhafi maa undvige deres
Forvikling, eller og beherskes deraf; og naar
derfor endog Nathan siger:

Den sande Betler

Dog ene er den sande Konge,

(Act. 2. Sc. 8.)

da kan hverken han selv eller Tilskuerne troe
dette længere, end i Öieblikkets Fölelse, thi
længere kan det ikke miskiendes, hvor den
rette fyrstelige Værdighed er. Ligesom Styk-

ket bærer Nathans Navn, saaledes samler sig i ham det Lys, hvis Straaler ellers saa forskielligen brydes deri; han er valgt til at sige, hvad Digteren her i Særdeleshed vilde have sagt, men ogsaa til at handle, som Digteren vilde, at en Mand skulde handle. Thi det kiendes let, at Lessings Interesse ved denne Fremstilling ikke blot var didaktisk, men ogsaa poetisk; han vilde ikke blot paa en ny Maade fremsætte de Sandheder og Tvivl, hvilke han lægger Nathan i Munden, men han vilde lade det, der levede i hans Inderste, træde ud i bestemte Skikkelser, glæde sig ved i Kunstens Verden at betragte, hvad der ikke undtes ham at see i den virkelige. Man fornemmer strax, at denne Skildring er fra Digterens Hierte, og naar man ellers, ogsaa i dette Stykke, finder Mærker nok af den ængstelige Maade, hvorpaa Lessing udarbejdede sine Dramer, da han, som han selv siger (see Slutningen af Dramaturgien), maatte have sin hele Læsning nærværende, maatte ved hvert Skridt kunne giennemløbe alle Bemærkninger, han nogensinde havde gjort over Sæder og Lidenskaber: da spores dette ikke i Skildringen af Nathan selv, saa lidet som i det, Lessing skrev i sit

eget Navn; og naar Versene ellers ikke sielden ere haarde, da ere de i Nathans Tale ofte end- og sønere.

Hvad der frembringer Lyst i Læserens Siel, har först frembragt den i Digterens, og vi see her med Glæde en Mand, der endnu ved Slutningen af sin Bane havde Fyrighed nok til at fremkalde de skiønneste Billeder af alle, hvormed hans Phantasie nogensinde havde sysselsat sig. Overalt veed jeg ikke, hvorfor nogle nyere Forfattere have betragtet Lessings Liv som mindre lykkeligt. At han ofte fandt sig ene, ofte utilfredsstillet, at han mangen Gang miskiendtes, stundom klagede: dette havde han tilfælles med Alle. En vis fornem Keedsommelighed begyndte dengang at blive Tone; men fordi Lessing ikke sielden yttrer denne, fornemmelig i Brevene til hans Broder — en Mand, der som Ven ikke kunde være Lessing Meget — behøver man ikke at forestille sig den udbredt over den störste Deel af hans Liv. I Brevene til Frue König — siden hans Hustru — skildrer han sig ofte tilfreds med sin Eensomhed, sund og fornöiet, og han önsker sin Veninde Noget af den Letsindighed, der lettede ham selv Livets Byrder. Med en

saa mangesidig Aand, idelig sysselsat med saa mangeslags Forskninger, og ofte lønnet med saa klare Blik; med en saadan Kraft, aldrig böiet, aldrig trættet; med en saadan Indvirkning paa sit Folk, der dengang for det Meste havde rolige Tider, blandt hvilket dengang saa mange ypperlige eller dog duelige Mænd fremstode, og Dannelsen udbredte sig med de mægtigste Fremskridt; selv ogsaa uddannende sig saaledes giennem sin lange Forfatterbane, at det især er hans senere Arbeider, der redde mange af de tidligere fra Forglemmelse: var det umueligt, at hans Liv kunde være ulykkeligt. Vel var hans Hierte mindre dannet for de ömmere Fölelser, vel blev Religionen ham ikke, hvad den kunde have været, og under andre Omstændigheder uden Tvivl vilde blevet; imidlertid er det sikkert en falsk Dom, naar man anseer ham for irreligiös, og istedet for at beundre "den höie Anstand, hvormed han bar Vantroens Tornekrone, hvoraf ingen Roser kunde fremblønstre" (Franz Horn, die schöne Literatur Deutschlands S. 108), burde man hellere bemærke, hvorledes aldrig Scepticismens Lyst eller Stridens Bitterhed bragte ham til at fornegte den Overbeviisning, at

Menneskene behöve Christendommen, aldrig til at spotte over dem, der besidde den i virkelig Fölelse. Han selv havde sikkert stedse modtaget det som en Velgierning, dersom Nogen havde kunnet giöre ham dens Sandhed ret indlysende fra hans Standpunkt, ligesom han aldrig fraskrev sig Andeel i dens Tröst.

Thi hvorvel der undertiden, især i hans Breve, forekomme stærke Yttringer mod den af ham ellers mod de Nyhedssyge forsvarede Orthodoxie, kan man dog ikke hos ham miskiende det ofte frembrydende Önske, at kunne være en Christen; og jæg tænker ikke, Nogen vil ansee hans höitideligē Forsikkring, at han ved Udgaven af Fragmenterne ogsaa nærede den Attraa, at see dem giendrevne saa snart som mueligt, for uredelig (sämmtl. Schr. Th. 6. S. 249 f.). Han kiendte meget vel de Grunde, hvormed man dengang pleiede at forsvare Christendommen, men han kiendte ogsaa de Tvivl, som dermed endnu ikke vare löste. Disse Tvivl önskede han at bringe i Omtale; men hvor vanskeligt er det for den sandhedskierlige Mand at fremsætte Tvivl. Havde hans Överbeviisning været; at Alt, hvad hine Forsvarere anförte for deres Sag, var urig-

tigt, havde han havt den samme Villie, som saa Mange paa hans Tiid, at undergrave Christendommen, da havde han havt let ved at tale, og da vilde han vist nok valgt ganske andre Midler til at bringe sine Meninger i Omlob. Men efterdi han fandt det, han, med Ret eller Uret, ansaae for falsk, blandet med meget Sandt, efterdi han folte Skiønheden af mangen christelig Lære, som han derfor ikke vidste tilfredsstillende at retfærdiggjøre for Tanken, efterdi det under saadanne Omstændigheder er saa vanskeligt at tale i sit eget Navn, da man, som han selv siger (Th. 30. S. 391), altid skriver for Meget eller for Lidet, naar man endnu ikke hos sig selv har draget et Resultat: saa søgte han en Maade til at sige det, han ønskede sagt, uden derfor at behøve at forsvare det i alle dets Dele. Hertil frembøde Fragmenterne sig ham meget beleiligt, og endnu heldigere opstod Ideen af det nærværende Drama hos ham.

Det er en af den dramatiske Digters egne Glæder at tænke sig levende ind i forskjellige Menneskers Sind, at gjøre, hvad der kun tildeels, kun undertiden var i ham selv, til Midelpunktet i et Væsen, han selv skaber, lige-

som at forsöge, hvad der kommer ud af en saadan Tænkemaade, og hvorledes den kan retfærdiggjøre sig for sig selv og Andre. For en Deel iværksættes dette allerede i den philosophiske Dialog; men jo mere didaktisk et saadant Værk er, desto nödvendigere synes det ogsaa, at En af de Talende maa repræsentere Forfatteren selv. I Dramet derimod fordrer Ingen, at de Optrædende skulle före deres Ytringer til en endelig Afgiörelse; anseer man end undertiden Digteren forpligtet at fremstille en Modsætning mod det Slette og Daarlige, som Kunsten ellers maaskee vilde lade synes for tilgiveligt, da er dette snarere hans Pligt som Menneske, end som Digter; man nöies gjerne med enkelte Vink, og man tör paa ingen Maade forlange, at Digteren selv skal staae til Ansvar for Alt, hvad han ikke udtrykkelig har misbilliget. Det er derfor med største Ret, Lessing fordrer, at man skal agte paa, af hvilken Mund Ordene komme, og ikke holde Personerne for Forfatteren (Th. 30. S. 483); ligesom han og erindrer, at han maatte rette sine Vaaben efter sin Modstander, og at hvad han skrev *γυμνασικως*, vilde han ikke altsammen skrive *δογματικως*. (S. 432).

Vist nok findes her mange enkelte Sophismer, som man maa sætte paa Digterens egen Regning, men hvorved han dog stedse beholder den Undskyldning, at han ikke har villet give dem videre Udstrækning, end i den bestemte Modsætning, hvori de forekomme, Naar saaledes Recha siger:

Kiere Daja! du
 Har sandelig dog dine synderlige
 Begreber! "Hans, hans Gud! for hvem han kæmper!"
 Hvis er da Gud? Hvad er det for en Gud,
 Som er eet Menneskes? maa lade kæmpe
 For sig? (Act. 3. Sc. 1.)

da er det let at svare, at de kun ere faa, som tilegne sig den sande Gud, og at Enhver, der gör dette, har Ret til at tale om sin Gud, i Modsætning til de Mange, der danne sig Afguder, hvem de tiene; at de, der forsvarede Guds Sag, altid have været sagte at kæmpe for Gud, og at det vel ikke blot er ved Syndfloder og Forstyrrelser, men ogsaa ved retskafne Menneskers Kraft, som han betroede dem, at Gud udfører sin Sag til Seier. Men herved kunde Digteren erindre, at det ikke er imod disse Forestillinger, men mod Dajas

rigtig nok noget synderlige Begreber, at han har lagt hine Ord i Rechas Mund.

Dog, ved saadanne Enkeltheder ville vi ikke opholde os, men hellere agte paa den Lære, som gaaer giennem hele Stykket, og som det var dets didaktiske Formaal at fremstille. Vi kunde ikke miskiende den, om vi end ikke havde et Brev fra Lessing (sämmtl. Schr. Th. 30. S. 505.), hvori han siger, at det var ham nok, naar hans Nathan lod sig læse med Interesse, og naar iblandt tusinde Læsere endog kun Een lærte deraf at tvivle om sin Religions Evidents og Almindelighed. Han har ogsaa ellers fremsat den samme Lære; saaledes lader han i sin Ernst og Falk den Sidste udvikle Nödvendigheden af, at Menneskene maae dele sig i flere smaa Stater, og derefter paastaae, at af disse mindre Stater "maaé mange have et ganske forskielligt Klima, fölgelig ganske forskiellige Förnödenheder og Tilfredsstillelser, fölgelig ganske forskiellige Sædvaner og Sæder, fölgelig ganske forskiellige Sædelærer, fölgelig ganske forskiellige Religioner" (Th. 7. S. 254.). Læseren vil uden Tvivl finde, ligesom Ernst i Dialogen, at det er et vældigt Skridt, den raske Tænker

her med Eet giör fremad, og uden Tvivl föle sig tilböielig til at giöre ham den Plads stridig, hvorpaa han saa kiekt stiller sig. Men Raskhed hieiper ofte ligesaa meget som Kraft, og imedens Læseren grunder, har Falk allerede revet ham hen til nye Forestillinger. Thi af hine Forudsætninger slutter han strax videre, at altsaa maae Menneskene nødvendig være Jöder og Christne og Tyrker og deslige, at de altsaa "maae forholde sig mod hverandre, som Christne og Jöder og Tyrker stedse have forholdt sig mod hverandre: ikke som blotte Mennesker mod blotte Mennesker, men som saadanne Mennesker mod saadanne Mennesker, der giöre hverandre et vist aandeligt Fortrin stridigt, og derpaa grunde Rettigheder, som aldrig kunne falde det naturlige Menneske ind." For nu at disse Adskillelser ikke skulle vorde större, end Nödvendigheden udfordrer det, finder han det meget at ønske, at der i enhver Stat maatte gives Mænd, oplöftede saavel over andre Fordomme, som ogsaa over deres medfödde Religions, som ikke troe, at Alt nödvendigen maa være godt og sandt, hvad de erkiende for godt og sandt (S. 262). Hvad Lessing her har ladet Falk ønske, har ladet ham tilkiendegive,

at Frimureriet tildeels skulde stræbe at realisere, det har han fremstillet levende i nærværende Drama. Thi Enhver gienkiender let den samme Forestillingmaade, naar Sittah siger:

At være Christne, ikke Mennesker,
Er deres Stolthed; (Act. 2. Sc. 1.)

naar Nathan siger til Tempelherren:

Foragt
I kun mit Folk saa meget, som I vil!
Vi have begge os ei valgt vort Folk.
Er vi vort Folk? Hvad er da Folk? Er Christen
Og Jöde Christen eller Jöde för,
End Menneske? O dersom jeg i Eder
Een mere havde fundet, hvem det
Var nok, at hedde Menneske!

(Act. 2. Sc. 5.)

eller naar Tempelherren igien foreholder Nathan det Samme:

Jeg Eder
Besværges ved Naturens förste Baand
O, foretræk ei sildigere Lænker
For disse! Lad det være Eder nok
At være Menneske! (Act. 3. Sc. 9.)

Alt dette klang, især i de Tider, ret smukt; alligevel synes der ikke at udfordres svær Eftertanke for at indsee, hvilke Naturens förste Baand ere. Ingen födes nemlig som et abstract Menneske, men i visse Forhold, bunden til

Forældre, til Slægtninge, til Fædreland og Folk, altsaa og til Folkets Skikke, Sæder, Religion. Disse ere fölgelig Naturens förste Baand, og hvorfor skulde man da ikke snarere omvende Sætningen, og sige: lader ikke sildigere Abstractioner löse disse? Hvo vilde agte den, som sönderrev dem uden Smerte, hvis endog Pligt og Samvittighed siden böd ham det? Ja, dersom Menneskenes Lod var saa sörgeligt, at de Intet kunde erkiende som slethen sandt, at det Gode ikke blot vexlede i sin Anvendelse, men i sit Væsen, efter Tiid, Klima, eller hvad man videre vil, burde da ikke saa meget mere Enhver agte Formerne, som da bleve det eneste Væsentlige, hvis temporære Gyldighed maatte være desto större, naar der Intet var, som var evig gyldigt? Den Indsigtsfulde kunde da vel erkiende de forskiellige Formers Retmæssighed for deres Tiid og Sted; men hvori skulde han selv hvile, naar han blev viis nok til at oplöfte sig over dem alle i den fuldkomne Tomhed? — Man behöver kun at giöre sig disse Sætningers Fölger tydelige for at overbevise sig, at Lessing saa lidet, som nogen Anden, kunde indföre dem med fuld Conseqvents i sin Tænkning;

thi lykkeligviis ere, som Tempelherren
siger,

ei Alle frie,

Som spotte deres Lænker.

(Act. 4. Sc. 4.).

Men vi maae træde nærmere, om ikke til Stykkets inderste Helligdom, dog til Spidsen af dets Philosophie, hvis jeg saa maa sige, til den navnkundige Fortælling om Ringen. Det er bekiendt, at Lessing laante denne af Boccaz (Decamerone. Giorn. 1. Novell. 3.), men Enhver, som sammenligner begge Fortællinger, vil let finde, hvor Meget der tilhører Lessing selv baade i Henseende til Opfindelse og til Foredrag. Hvad der hos Boccaz er en sindriig Novelle, ret artigt fortalt, er her blevet til en mægtig Tale, som griber Enhver, der hører den, som eengang hört aldrig igien glemmes, med hvilken Ingen, hvem den tydske Literatur ikke er ganske fremmed, tør være ubekiendt; og om hvilken vi vel tør spaae, at den skal omtales, saa længe det tydske Sprog varer. Selv den, hvis Synsmaade er mest forskiellig fra Nathans, maa dog beundre den Kunst, hvormed han gör sin beskuelig; selv den, hvis Forstand mest sysselsætter sig dermed, bifaldende eller mod-

stræbende, vil dog tillige føle sit Hierte bevæget, vil paa mange Steder endog finde Fordraget opbyggeligt.

Jeg sagde, at Nathan i denne Fortælling med beundringsværdig Kunst gör sin Synsmaade beskuelig, ikke at han begrunder den; han gör det klart, hvad han mener, han leder maaskee Tilhøreren til at sige sig selv tydeligere, hvad han tilforn dunkelt har meent, derimod bringer han neppe sin Mening ind i nogen Siel, hvor den ikke allerede var. Vi have erkiendt disse Sceners Fortræffelighed som Kunstværk, men de, som endnu deri see Forstandens Triumph, give os derved den Ret at spørge dem, hvad hiin Mathematiker ikke havde Ret til at spørge Racine: Hvad beviser saa alt dette? Maaskee at ingen Religion har Evidents og almindelig Gyldighed? Der udfordres virkelig kun liden Opmærksomhed for at indsee, at dersom endog denne Slutning med Følgerigtighed kunde udledes af disse Præmisses, da ere Præmisserne kun antagne, ikke beviste. Dersom nemlig Slutningen skulde gielde, da maatte det være afgjort i Henseende til de tre Religioner, hvad der i Fortællingen antages som afgjort i Henseende til

Ringene; det maatte virkelig have været Faderens Hensigt, at Ringene ikke skulde kunne adskilles, det maatte aldeles ikke kunne lade sig bevise, at den Ene af Brödrene havde lovligere Adkomst til sin Ring, end de Andre, de maatte alle have Hver sin Ring umiddelbar af Faderens Haand, der maatte ingen Ring gives, som havde den Kraft at giöre, hvo der bar den, hvad Menneskene ellers ikke saa let ere; sagtmodig, fordragelig, velgiörende, inderligt hengiven i Gud. Men alt dette er just det, hvorum man strider, og hvor findes her det mindste Bidrag til at afgiöre denne Striid?

Paa en skiönnere Maade har Lessing i et andet Skrivt forestillet de forskiellige Religioners Forhold, i det han antager Aabenbaring som Opdragelse, der tildeles Menneskeslægten. Denne Forestilling er i mange Henseender anvendelig og frugtbar, for saa vidt nemlig Religionerne ere af guddommelig Oprindelse; thi Ingen vil vel negte, at der i de fleste af dem er Noget, som tilhörer de Opdragne, og ikke Opdrageren, at Religionens Historie for en stor Deel er en Fortælling om + Vildfarelser. Men selv forsaavidt den ikke er

dette, er den dog en Fortælling om Udvikling; den vise Opdrager indbilder sin Lærling intet Falsk, derimod kan han heller ikke strax sige ham alt Sandt, og hvis endog den tidligere Underviisning indeholder Spiren til den senere, vil denne dog være saa meget fuldkomnere, som Træet er i sin Blomstring fremfor i sit første Skud. Hvorvel altsaa Nathans Allegorie neppe lader sig overtræffe som Kunstmiddel til sin Hensigt, maatte ikke vanskelig en anden Allegorie kunne dannes, hvori mere omfattende, mere glædelige Forestillinger vare indklædte. Kun paa dette Sidste gör følgende Parabel Fordring, som vi hidsætte for at tale i samme Sprog, som det, vi have at besvare.

En Mand anlagde en Have ude i den vilde Skov. I dens Midte plantede han et Træ af fremmed Art og Skiönhed, hvorom han sagde, at det i sin Tiid skulde blive stort over alle Træer, og bære Frugter, safrige og sunde fremfor alle Træers Frugter. De övrige Plantninger i Haven ordnede han efter dette Træ, at de skulde give det Ly og forhöie dets Skiönhed; Noget var der ogsaa i Anlægget, som ikke ganske kunde bringes i Sammenhæng med hvad

D

der var inden Havens Gierde. Thi Urtegaardsmanden havde omgierdet Haven og til-
 lukt den, paa det Ingen, uden hans Egne,
 endnu skulde komme derind, og beskadige
 Træerne, og forvirre Anlægget. Men han
 havde sagt, at naar Alt havde naaet den til-
 börlige Væxt, da vilde han borttage Gierdet,
 da skulde Alle gaae ind, da skulde Skoven
 forene sig med den omhyggelig vogtede Plant-
 ning, og det Hele blive som een stor Have.
 Hans Tienere og Venner vare vante at troe
 hans Ord; de dyrkede Haven, Nogle med
 Fliid, Andre efterladent; og efterhaanden
 voxede Træet i Midten, Fuglene sang deri, og
 Menneskene sadde ofte i dets Skygge, og for-
 lystede hverandre med Fortællinger om de for-
 bigangne Tider, taledes ogsaa mangen Gang
 om det Træ, hvorunder de sadde, hvorledes
 det var plantet, og hvad Urtegaardsmanden
 havde sagt, der skulde skee med det i Frem-
 tiden.

De, som ellers lystvandrede i Skoven,
 spottede over det afsondrede Anlæg, bröde
 ikke sielden ind ved Nattetide og anrettede
 alleslags Skade. En Deel af Skoven lode de
 ligge vild, som den var, andre Strækninger

forskiönnede de; Urtegaardsmanden skal selv undertiden ukiendt have blandet sig imellem dem, og raadet dem ved deres Arbeide; thi det var jo hans Hensigt, at deres Anlæg skulde kunne passes til hans, naar han engang aabnede sin Have. Der var mangen Gang godt at være derude i Skoven, Solen skinnede derover, Træerne grönnedes, Fuglene sang ogsaa der. Kun havde de, som vandrede der, ingen videre Tanke.derved, end den, nu at forlyste sig; de tænkte ikke paa at samle alle Anlægene til et Heelt; heller ikke groede der noget Træ i Skoven, ypperligt fremfor de andre.

Omsider kom Tiden, at hiint Træ i Havens Midte bar Frugt. Da sammenkaldte Urtegaardsmanden sine Venner, og sagde til dem: See J, som jeg saa længe har lovet Eder, de gyldne Frugter mellem Lövet? Jeg giver dem til Priis for Enhver, og de skulle dog aldrig mangle. Naar Nogen med et sundt Hierte spiser deraf, skulle de styrke og vederqvæge ham; og naar den Syge afholder sig fra alt Ureent, og da nyder af Træets Frugter, skal han vorde sund. Derpaa lod han Gierdet nedbryde, og blev siden i lang Tiid ikke seet, eller

ikke kiendt. Da Haven var aabnet, strømmede snart Mange til. Nogle fandt strax Behag i de skiønne Anlæg, Andre gik ligegyldige derigien- nem, Andre fölte Drivt til at forstyrre og öde- lægge dem. De, der vogtede Haven, forsva- rede den saa godt, de kunde; hvad der var nedtraadt, istandsatte de igien, ja det syntes som om alle Plantninger voxede frodigere, jo mere Modvillie eller Misundelse sögte at hin- dre deres Væxt. Og snart vandt Anlægets Skiönhed Seier; næsten Alle tilstode, at der ikke var nogen Plet i Skoven, hvor der var saa godt at være, og Faren blev kun den, at de Mange, der gave sig til at arbeide deri, og at udföre mangeslags daarlige Opfindelser, til- sidst skulde fordærve det Hele. Men det lyk- kedes dem aldrig ganske; Skiönheden var ble- ven Anlægget saa naturlig, at den ikke igien kunde udryddes; Træet i Midten vedblev at bære sine Frugter, de Syge vedbleve alle vegne- fra at komme derhen; Mange vist nok uden Gavn, men Mange bleve ogsaa helbredede.

Ikke faa Forstandige harmedes imidlertid over alt dette, og skielnede ikke de rette Domme fra de skieve, ikke Ophavsmandens skiønne og velgiörende Hensigt fra de daarlige

Tilsætninger. De fandt især den Tillid, man viste det underfulde Træ, overtroisk, og hvis de endog tilstode dets Frugter lægende Kraft, meente de, at mange andre Træer besad den samme; de syntes at mene, at Intet kan være det Fortrinligste, det Eneste i sit Slags, og at hvad man fortalte om hiint Træ først maatte nedværdiges til det Samme, som man allevegne kunde see, för det kunde troes. De sagde, at mange andre Træer vare lystelige at see til og gode at nyde af, som det da ogsaa virkelig forholdt sig saaledes; de sagde, at ikke Alle, som havde nydt af den saa höit prisede Frugt, vare blevne helbredede, som da og Urtegaardsmanden kun under en vis Betingelse havde lovet de Syge Helbredelse; de sagde, at ikke Alle, som meente at være blevne sunde derved, virkelig vare det, som da dette var at formode. Der vare ogsaa de, som sagde, at de havde været syge, og at et andet Træes Frugt havde helbredet dem; men mon de da og havde været syge til Döden?

Dog, vi ville ikke udmale, hvad Enhver let kan tilföie; det kan heller ikke være vor Hensigt at kappes med Mesteren i et af hans fortrinligste Kunstværker. Men er det da blot

som Kunstværk, denne Fortælling er at beundre? har dens Betydning ingen Sandhed og altsaa intet Værd? Vi føle uden Tvivl det Modsatte, og saa lidet den vil gjøre Nogen vaklende i Henseende til den Religion, hvoraf han er i virkelig og levende Besiddelse, vil dog Enhver fornemme, at der ere saakaldte religiöse Forestillinger, mod hvilke her føres stærke Vaaben. I alle Religioner driver nemlig et Væsen sit Spil, som er bekiendt under Navn af Bogstav-Troen, og som med Føie er ilde berygtet. Ikke fordi Bogstaverne i sig selv ere noget Ondt, heller ikke fordi det skulde være en ufornuftig Bestræbelse at udtrykke sin Tro i saa nøiagtige Sætninger, saavel sammenhængende som mueligt, men fordi Troen aldrig maa blive blotte Tanker, endnu mindre blotte Ord, fordi Ingen kan eie det Hellige i Forstanden alene, og endnu mindre i Sætninger, som han laaner af en Andens Forstand. Dog ansees disse Sætninger undertiden som magiske Formler, ved hvis blotte Gientagelse Menneskehedens Frelse kan bevirkes, og Dumhed, Dovenskab, Hovmod, Forfølgelsessyge finde ikke let beqvemmere Midler til at tvinge Aandens Virksomhed, end

denne slette Anvendelse af hvad der egentlig er givet til at bevæge alle de dybeste Kræfter. Da er det Tiid at minde om det gamle Ord: af deres Frugter skulle I kiende dem, at fordre, Ingen skal rose sig af den Trolddoms - Ring, han bærer, med mindre den viser den beröimte Kraft at giöre behagelig for Gud og Menneskene; da er det Tiid at sige det stærkt og tydeligt, at ingen Trolddom kan frembringe denne Virkning, intet nok saa dyrebart Klenodie, som man kun bærer udvortes; da er det Tiid at vise hen til de Mange, som med ganske andre Sætninger paa Læberne have havt Kierlighed til Gud og Menneskene i Hiertet, og viist den i deres Levnet, tildeels consequent med deres Overbeviisning, fordi ikke Alt er ganske usandt, som derfor ikke er ganske sandt, tildeels ogsaa ret inconsequent, fordi et Menneskes Villie ofte er bedre end hans Tænkning, ligesom ofte omvendt. Dette var, hvad Lessing vilde vise, ikke blot i disse Scener, men i hele Digtet; og naar Domme og Slutninger deri mangan Gang synes os ligesaa skieve, som de, mod hvilke de ere stiledede, da kan Ingen miskiende den Hiertets Rethed og Oprigtighed, den Sindigheds, Mildheds og

Forsonligheds Aand, som sikkert var Forfatterens egen, som han her, mere eller mindre, lod frømskinne i de fleste af de handlende Personer, og hvormed han i Særdeleshed forherligede Nathan.

Med denne Retsindighed, som er dybere grundet i ham, end at nogen af hans Tvivl kunde rokke den, fængsler Nathan strax Tilskueren; denne seer det med Glæde, hver Gang han paa ny træder frem, seer ham, overbærende som fast, at slutte alt det til sig, som nærmer sig ham, med Ömhed og Ro at styre Andre til Rette i Livets Forviklinger, med Mod og Snildhed at löse sig ud af dem, der ville besnære ham selv, indtil han ganske henriver ethvert fölende Hierte i den store Scene, hvor han fortæller Klosterbrodereu sit Livs skrækkelige Hemmelighed, men fortæller den saaledes, at vi sielden have hört noget saa Oplöftende, ja jeg maatte sige, saa Tröstende, som denne Fortælling om en af de rædsomste Skiebner, hvori nogensinde et Menneske blev forsögt. Jeg behöver ikke mere levende at gienkalde, hvad ingen Læser har forglemt, og jeg vil kun til Slutning tilföie een Bemærkning.

Da Nathan efter sin Ulykke

havde trende Dage, trende Nætter
 I Støv og Aske ligget ned for Gud,
 Og grædt; — — — vel ogsaa gaaet i Rette
 Med Gud, og raset, harmet sig, forbandet
 Sig selv og Verden — —

kom Fornuften

Igien, og sagde blidelig: "og dog
 Er Gud! Dog var og dette Herrens Raad!"

(Act. 4. Sc. 7).

Denne Overbeviisning var det altsaa, som opreiste ham af Fortvivlelsen, som lærte ham strax efter at giengielde Ondt med Godt, og gav ham Mod til at leve de Aar, der siden ere henrundne for ham saa hæderligen, og sikkert ikke uden mange Glæder uagtet alle svære Erindringer. Jeg vil nu ikke spørge, om denne Overbeviisning virkelig staaer fast i Menneskets Hierte uden nogen Støtte af hvad der kaldes positiv Religion; men jeg spørger, om ikke en saadan Forvisning, som ikke vakler, om end Himmelen og Jorden bevæges, som binder Mennesket til sin Pligt, om end Alt löser sig fra ham, hvorved hans Hierte hængte i Verden, om den ikke kaldes Tro? og om det uden en saadan Tro er mueligt at bestaae, som Nathan bestod, at handle, som

han handlede? Saaledes, synes mig, kunde Nathan ogsaa efter sin Overbeviisning, haade forstandigt og redeligt, have talt om

”den store Pligt at troe” —

den samme, hvorum Patriarken taler saa forargeligt (Act. 4. Sc. 2). Saa forskiellig Betydning kunne de samme Ord antage i forskiellig Mund, og vi kunne vel ogsaa herpaa anvende Tempelherrens Bemærkning, at

Hver Ting i Verden har saa mange Sider

Hvorum det tidt er vanskeligt at sige,

Hvordan de passe sammen. (Act. 4. Sc. 4).

2341.

